

ETIOPIAN MATKAKERTOMUS TYÖPAJA

Ydinkysymykset

Mitä on kehitysyhteistyö?

Millaista on vammaisten naisten arki Etiopiassa?

Miten kotityöt jaetaan perheen kesken Etiopiassa ja Suomessa?

Millaista on toimia vapaaehtoisena kansalaisjärjestössä?

Miten voin itse tukea kehittyvissä maissa asuvien ihmisten arkea?

Ruokaturva-työpajan aikataulu (yhteensä 1 h)

1. Tunnin ohjelma (5 min)
2. Kehitysyhteistyö käsitteen selostaminen (5 min)
3. Työpajan ohjeistus (5 min)
4. Ilmastonmuutos Etiopiassa -video (10 min), katsotaan yhdessä
5. Pienryhmätyöskentely (15 min), jokainen ryhmä tutustuu yhteen aiheeseen
 - Ystävien avulla eteenpäin – Dibabe Bachan elämäntarina
 - Ruokaa rakkaudella Etiopiassa – Vammaisten naisten arkea Etiopiassa
 - Arkiset askeleet kehitykseen – Marttojen kehitysyhteistyö Etiopiassa
 - Tällä työllä on merkitystä – Marttajärjestössä toimiminen
6. Koonti (20 min)

Tarvittavat materiaalit

- Etiopian matkakertomus -slaidit
- Tulostettavat materiaalit
 - Työpajan tehtävät (jokaiselle ryhmälle omansa, tulosta yksipuoleisena, tämä dokumentti sivut 10-13)
 - Opettajan muistiinpanot ja vastaukset tehtäviin (tämä dokumentti sivut 1, 3-9)
 - Ystävien avulla eteenpäin -blogiteksti (2 kpl)
 - Ruokaa rakkaudella Etiopiassa -artikkeli (2 kpl)
 - Arkiset askeleet kehitykseen -artikkeli (2 kpl)
 - Tällä työllä on merkitystä -artikkeli (2 kpl)
 - Halutessasi kehitysyhteistyö-ajatuskartta (1 kpl jokaiselle ryhmälle)
 - Jos työpajasta haluaa palautetta: oppilaiden palautelomake (jokaiselle oppilaalle oma)

Linkit tehtävien materiaaleihin

- Ilmastonmuutos Etiopiassa -video
 - <https://youtu.be/Nlesdso2sI0>
- Ystävien avulla eteenpäin
 - <https://www.martat.fi/blogit/ystavien-avulla-eteenpain/>
- Ruokaa rakkaudella Etiopiassa
 - <https://www.karjalainen.fi/uutiset/uutis-alueet/maakunta/item/201712> (vain Karjalainen-lehden tilaajat pystyvät lukemaan maksutta, materiaaleissa tulostettava versio)
- Arkiset askeleet kehitykseen (s. 24-25)
 - https://issuu.com/martat-lehti/docs/martat_1_2020_issue
- Tällä työllä on merkitystä (s. 112-114)
 - https://issuu.com/martat-lehti/docs/martat_1_2019_issue?e=16926548/67533721
- Marttojen kestävän kehityksen sitoumus
 - <https://www.martat.fi/marttakoulu/kestava-arki/kestavan-kehityksen-sitoumus/>

OPETTAJAN MUISTIINPANOT

1. Kehitysyhteistyön käsite (5 min); kaikkea ei tarvitse selittää, mutta tässä on taustatietoa opettajalle:
 - **Suomen kehityspolitiikan** tavoitteena on köyhyyden vähentäminen, perusoikeuksien toteutuminen ja kestävä kehitys edistäminen maailmanlaajuisesti. Kehityspolitiikka on olennainen osa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa ja Suomen kehityspolitiikasta vastaa pääasiassa ulkoministeriö.
 - ”**Kehitysyhteistyö** on yksi keino toteuttaa kehityspolitiikkaa. Se on käytännön yhteistyötä kehitysmaiden sekä muiden yhteistyökumppaneiden – kuten kansainvälisten järjestöjen ja kansalaisjärjestöjen – kanssa kehitystavoitteiden saavuttamiseksi.” (Ulkoministeriön verkkosivut, 3.2.2019)
 - Kehitysyhteistyö on pitkäaikaista, kun taas **humanitaarista apua** annetaan tarpeeseen perustuen kriisitilanteissa. Sillä pyritään pelastamaan ihmishenkiä ja vähentämään inhimillistä kärsimystä.
 - Martat ovat tehneet kehitysyhteistyötä Afrikassa köyhien tyttöjen ja naisten hyväksi 40 vuoden ajan. Tuemme tyttöjen ja naisten mahdollisuuksia kouluttautua ja hankkia elinkeino sekä heidän osallisuuttaan ja seksuaalioikeuksiaan. Lisäksi ravitsemusneuvonta on osa kaikkea tekemäämme kehitysyhteistyötä.
 - Etiopiassa Martat toimivat yhteistyössä suomalaisen vammaisjärjestön, Kynnys ry:n, sekä etiopialaisen vammaisjärjestön, EWDNA:n (Ethiopian Women with Disabilities National Association), kanssa.
 - Onko kysymyksiä?

2. Ilmastonmuutos Etiopiassa -video (10 min)
 - Luetaan aluksi powerpointissa olevat kysymykset videoon liittyen.
 - Katsotaan video yhdessä, jonka jälkeen voidaan käydä kysymykset yhdessä läpi.
 - Videolla on haastateltu työntekijöitä EWDNA-järjestöstä (Ethiopian Women with Disabilities National Association), jonka kanssa Martat tekevät yhteistyötä.
 - Mitä muita ajatuksia videon katsominen herätti? Opitko jotain uutta?

3. Työpajan ohjeistus (5 min)
 - Jakaudutaan 4 ryhmään (mieluusti 3-4 henkilön ryhmiä).
 - Työpajassa opetellaan tiedonhakua ja materiaalina käytetään erilaisia aiheeseen liittyviä artikkeleja.
 - Voitte lukea artikkeleita ryhmässä ääneen vuorotellen tai hiljaa pareittain.
 - Kysymyksiin vastataan kirjallisesti tehtäväpapereille.

- Lopuksi käydään kysymykset yhteisesti läpi ja jokainen ryhmä kertoo muille, mitä uutta ovat oppineet ja mitä ajatuksia työpajoista heräsi.
- HALUTESSASI: Jokaisella ryhmällä kehitysyhteistyö ajatuskartta, jota voivat käyttää pohdinnan tukena: miten tehtävien kysymykset liittyvät kehitysyhteistyön käsitteeseen. Kehitysyhteistyö-dia on myös heijastettuna taululla työskentelyn ajan.
- Jos pienryhmiä on useampi kuin 4, useampi ryhmä voi lukea saman artikkelin.
- Onko kysymyksiä?

4. Pienryhmätyöskentely (15 min)

- Jaa ryhmille työpajan tehtäväpaperit (jokaiselle ryhmälle 1 kpl), kehitysyhteistyö ajatuskartta (ei pakollinen) ja muut tarvittavat materiaalit.
- Muistuta, kuinka paljon aikaa heillä on käytettävissä.

5. Yhteinen koonti (20 min)

- Käydään jokaisen ryhmän kysymykset läpi (powerpoint). Tutustu etukäteen *Etiopian matkakertomus vastaukset* (tämä dokumentti s. 5-7) ja käytä apuna tässä kohtaa. Voitte yrittää miettiä, miten tehtävien vastaukset liittyvät ilmastonmuutoksen käsitteeseen ja sen eri osa-alueisiin.
- Apukysymyksiä, joita voi kysyä lopuksi jokaiselta ryhmältä (powerpoint)
 - Oliko joku ennestään tuttua?
 - Mitä uutta opitte?
 - Yllättikö joku? Mikä?
 - Jäikö joku asia mietityttämään?
- Halutessaan *Mikä jäi päällimmäisenä mieleen?* -kierros niin, että jokainen oppilas pääsee sanomaan.

6. Tehkää halutessanne puhelimien/padien avulla Kestävän kehityksen sitoumus Marttojen sivuilla.

7. Kerää halutessasi palautetta työpajasta oppilailta.

ETIOPIAN MATKAKERTOMUS VASTAUKSET (OPETTAJILLE OHJAAMISEN JA KESKUSTELUN TUEKSI)

Ilmastonmuutos Etiopiassa -video

Miten ilmastonmuutos vaikuttaa ihmisten elämään Etiopiassa?

- Sateet epäsäännöllisiä, vaikea ennustaa, kuivuus ja toisaalta tulvat lisääntyneet
- Maataloussektori suurin työllistäjä, muodostaa suurimman osan maan taloudesta sekä viennistä
- Ei modernia teknologiaa maatalouden tukena, joten ovat täysin riippuvaisia säästä
- Etiopia on köyhä maa, ei pysty samalla tavalla kehittämään maanviljelyä teknologiaa hyödyntämällä → ilmastonmuutokseen sopeutuminen on vaikeampaa
- Eriarvoisuus: ”tuotamme vähiten päästöjä, mutta kärsimme eniten ilmastonmuutoksen vaikutuksista”

Ketkä ovat haavoittuvimmassa asemassa ilmastonmuutoksen edessä? Miksi?

- kehittyvien maiden/matalan tulotason maiden naiset ja erityisesti vammaiset naiset

Näkyykö ilmastonmuutos Suomessa? Miten?

- Kuivuutta ja toisaalta rankkasateita enemmän myös Suomessa, jotka vaikuttavat heikentävästi satojen kasvuun ja siten esim. ruokaturvaan.
- Myös vähälumisemmat talvet ja lyhentynyt routa-ajanjakso vaikuttavat heikentävästi maatalouteen.

1. Ystävien avulla eteenpäin – Dibabe Bachan elämäntarina

Miten Dibabe vammautui?

- Sai 8-vuotiaana tulehduksen, jonka myötä näkökyky vähitellen katosi. Ei saanut kunnon hoitoa vuoteen, koska ”samaa aikaan Etiopiassa oli meneillään vallankaappausyritys, Addiksen sairaalat olivat täynnä haavoittuneita”.

Miten Dibaben koulunkäynti sujui? Entä millaisia haasteita Dibabella oli yliopistossa?

- ”Yksi lääkäreistä suositteli minua sokeainkoulun, mutta se oli tarkoitettu vain orvoille. Minä asuin tätini kanssa Addiksessa ja vanhempani olivat elossa.”
- ”Lopulta pääsin saksalaisen kirkon kouluun, joka oli Ethiopian ensimmäinen integroitu koulu sekä näkeville että näkövammaisille. Pidin koulusta ja olin hyvä oppilas. Pystyin auttamaan muitakin läksyissä. Minulla oli ystäviä ja minua tarvittiin.”
- ”En tuntenut ketään eikä ollut mahdollista käyttää pistekirjoitusta muistiinpanojen tekemiseen. Olisin halunnut nauhoittaa luentoja, mutta opettajat eivät aina suostuneet siihen. He pelkäsivät sanovansa jotain liian poliittista, jota olisi voitu käyttää heitä vastaan.”

Millaista työtä Dibabe tekee EWDNA:ssa ja mitä mieltä hän on työstään?

- Ensin vapaaehtoisena, myöhemmin sosiaalityöntekijänä ja ”vuodesta 2017 alkaen olen johtanut EWDNA:a”
- ”Vapaaehtoisena ensimmäinen tehtäväni oli koordinoita naisten yhteisiä tapaamishetkiä, kahviseremonioita. Tuemme toisiamme jakamalla arkisen elämän huolia ja selviytymisvinkkejä. Sosiaalityöntekijänä tapasin myös paljon jäseniämme kahden kesken. He tiesivät, että minulle voi soittaa mihin aikaan tahansa ja keskustella luottamuksellisesti.”
- ”Minulla on hyvä tiimi ja tiedän tekeväni tarpeellista työtä joka päivä.”

Millainen perhe Dibabella on? Entä miksi hänen tätinsä ei tullut hänen häihinsä?

- ”Olen nyt ollut naimisissa yhdeksän vuotta.”
- ”Mieheni on aina ymmärtänyt työtäni hyvin ja meillä on nyt 8- ja 4-vuotiaat pojat, joita viemme vuorotellen kouluun. Myös veljeni tyttö asuu luonani ja auttaa kotona lasten kanssa.”
- Täti ei tullut häihin, ”koska ei voinut uskoa, että mieheni olisi oikeasti rakastunut sokeaan naiseen. Hän kuvitteli, että perheeltä halutaan vain taloudellisia etuja.”

Mistä Dibabe unelmoi?

- ”Nyt unelmoin siitä, että parlamenttiin saataisiin vammainen naispuolinen edustaja, joka oikeasti alkaisi puolustaa oikeuksiamme ja luoda työmahdollisuuksia. Toivon, että tyttöjen unelmia ylipäättään kuunneltaisiin ja että kotien ovet avattaisiin niin, ettei kukaan enää piilottelisi vammaista perheenjäsentään.”

Tunnetteko te jonkun henkilön, joka on vammautunut? Vaikuttaako vammaisuus jollain tavalla hänen elämäänsä?

Mitä ajatuksia artikkeli teissä herätti? Yllättikö jokin asia?

2. Ruokaa rakkaudella Etiopiassa – Vammaisten naisten arkea Etiopiassa

Mitä hyvää etiopialaisessa ruokavaliossa on ravitsemuksen kannalta? Entä mitä haasteita?

- ”Kuuluu paljon kasviksia ja onneksi juuri palkokasveja. Pulmana siellä on ravinnon yksipuolisuus, mikä näkyy etenkin maaseudun lapsissa aliravitsemuksena ja puutostiloina.”

Mitä haasteita vammaisiin liittyvät perinteiset uskomukset Etiopiassa aiheuttavat vammaisten naisten arkeen?

- ”Vammaisia ei ole lapsena välttämättä edes päästetty lieden ääreen. Kuulin paljon siitä, että uskomusten takia vammaisten tekemää ruokaa ei haluta syödä.”

Miten Etiopian vammaisten naisten järjestö EWDNA tukee vammaisia naisia?

- ”Vammaisten naisten järjestö EWDNA (Ethiopian Women With Disabilities National Association) järjestää Addis Abebassa marttojen luoman mallin mukaan useita ruokakursseja paikallisen kotitalousopettajan johdolla. Pääpaino on siinä, että vammaiset naiset rohkaistuvat itse tekemään ja joku voi löytää ruuanvalmistuksesta itselleen ammatinkin.”
- ”EWDNA-järjestö puhuu vammaisten puolesta viranomaisten ja poliittisten päättäjien suuntaan ja yrittää poistaa vääriä käsityksiä, stigmoja, vammaisuudesta.”

Kuinka kauan Etiopiassa yleensä käytetään aikaa ruuanvalmistukseen päivittäin? Mitä hyötyä siitä on, jos ruokaa valmistetaan nopeammin?

- ”6–9 tuntia päivittäin”
- ”Jos ruoka valmistettaisiin hieman nykyistä nopeammin, aikaa jäisi monenlaiseen muuhun, vaikkapa opiskeluun.”

Etiopiassa naiset hoitavat pääsääntöisesti niin ruuanlaiton, kotityöt kuin lasten hoitamisen. Miten teidän perheessä kotityöt on jaettu?

Mitä ajatuksia artikkeli teissä herätti? Yllättikö jokin asia?

3. Arkiset askeleet kehitykseen – Marttojen kehitysyhteistyö Etiopiassa

Millaisia ajatuksia etiopialaisilla naisilla oli kasvisruuasta ennen kurssia? Miten heidän näkemyksensä muuttui?

- ”Ennen kurssia naiset olettivat, että kasvikset ja vihannekset ovat huonoa ruokaa, koska ne ovat Etiopiassa huomattavasti halvempia kuin liha. Yleinen käsitys oli, että ravitseva ruokavalion on kallista ja monimutkaista toteuttaa.”
- ”Kurssilla opittiin käytännössä tekemään ravitsemuksellisesti tasapainoisia, edullisia, kasvispainotteisia aterioita. Samalla vahvistui arvostus omaa ruokakulttuuria kohtaan.”

Mitä hyötyä on suolan ja öljyn mittaamisesta on ruuanvalmistuksessa?

- Terveellinen näkökulma: vähemmän suolaa ja öljyä ruokiin
- Taloudellinen näkökulma: rahaa säästyy enemmän muihin elintarvikkeisiin
- ”Kun mittalusikat otettiin käyttöön, saatiin suolan määrää vähennettyä ruuanvalmistuksessa. Öljyäkään ei enää lorautettu ruokaan, vaan sitä mitattiin ohjeen mukainen määrä. Mittaaminen on myös taloudellisesti järkevää, sillä suola ja öljy ovat kalliita. Säästyneen rahan voi käyttää muihin elintarvikkeisiin.”

Mitä etiopialaiset naiset mainitsevat tärkeimmiksi asioiksi, joita he oppivat kotitaloustyöpajassa?

- ”Tasapainoinen ruokavalio”
- ”Kuinka käytetään taloudellisesti raaka-aineita ruuanvalmistuksessa; ei haaskata tai heitetä pois. Opin, miten kana paloitellaan pieniksi paloiksi.”
- ”Öljyä voi käyttää ruoanlaitossa vähemmän.”

Mitä 10 €, 50 € ja 100 € lahjoituksella voi saada aikaan?

- ”10 € = yksi päivä ravitsemuskoulutusta vähävaraiselle perheelle
- 50 € = kuukauden kerhotoiminnan kulut tyttöjen kotitalouskerhossa
- 100 € = pienlaina kotitalousakan naisryttäjälle”

Voisitko itse lahjoittaa rahaa tämän tyyppiseen kehitysyhteistyöhön? Miksi voisit tai miksi et voisi?

Mitä ajatuksia artikkeli teissä herätti? Yllättikö jokin asia?

4. Tällä työllä on merkitystä – Marttajärjestössä toimiminen

Mitä marttailu merkitsee Sannalle?

- ”Marttailu merkitsee Sannalle ennen kaikkea ystäviä; niitä, jotka pysyivät hänet mukaan järjestöön ja uusia, joita on vuosien varrella tullut runsaasti lisää.”

Mistä ja miten suomalainen Eija ja etiopialainen Addis keskustelivat kurssilla? Mitä tunteita se Eijassa herätti?

- tulkien avustuksella ja kännyköistä kuvia katsellen
- molemmilla oli kehitysvammaisen lapsi; jakoivat kokemuksia
- ”aluksi työparini Addis tuntui hieman etäiseltä. Hän tuli kesken kurssin eikä juuri puhunut mitään. Lopulta hän kuitenkin pyysi tulkin paikalle ja alkoi kysellä minulta kaikenlaista.”
- ”Eijalle selvisi, että Addis on erittäin vaikeasti kehitysvammaisen lapsen äiti. Eija puolestaan sai selvittää Addikselle, kuinka hänen 18-vuotias down-poikansa Oskari Suomessa pärjää. Kuvia katsottiin kännyköistä.”
- ”Eijasta tuntui jopa hieman kiusalliselta se, kuinka hyvin asiat Suomessa lopulta ovat. Oskari käy Kiipulan ammatillista oppilaitosta toista vuotta ja tykkää koulunkäynnistä, kuten on aina tykännyt.”

Mitä Etiopian-matkalle osallistuneet martat kertovat saaneensa matkasta?

- ”todistivat saaneensa päivien aikana paljon sellaista, mitä ei muilta matkoilta ikinä saa: kosketuksen asukkaiden arkeen, kurkistuksen koteihin ja jopa ystävyyskokemuksen.”

Miten Anne Seppänen kerää rahaa Marttojen kehitysyhteistyöhön?

- ”Kansainvälisessä käsityökerhossamme teemme heijastimia myyntiin ja tuoton ohjaamme Marttojen kehitysyhteistyöhön.”

Keksittekö te jotain keinoja, joilla voisi kerätä rahaa erilaisia kehitysyhteistyöhankkeita varten?

Mitä ajatuksia artikkeli teissä herätti? Yllättikö jokin asia?

fingo

This project is funded by
the European Union

ETIOPIAN MATKAKERTOMUS -TYÖPAJAN TEHTÄVÄT

1. Ystävien avulla eteenpäin – Dibabe Bachan elämäntarina

Lukekaa Ystävien avulla eteenpäin -blogikirjoitus, joka kertoo Dibabe Bachan elämästä. Vastatkaa lukemanne perusteella seuraaviin kysymyksiin:

- Miten Dibabe vammautui?
- Miten Dibaben koulunkäynti sujui? Entä millaisia haasteita Dibabella oli yliopistossa?
- Millaista työtä Dibabe tekee EWDNA:ssa ja mitä mieltä hän on työstään?
- Millainen perhe Dibabella on? Entä miksi hänen tätinsä ei tullut Dibaben häihin?
- Mistä Dibabe unelmoi?

Keskustelkaa ryhmänne kanssa vielä seuraavista asioista:

- Tunnetteko te jonkun henkilön, joka on vammautunut? Vaikuttaako vammaisuus jollain tavalla hänen elämäänsä?
- Mitä ajatuksia artikkeli teissä herätti? Yllättikö jokin asia?

2. Ruokaa rakkaudella Etiopiassa – Vammaisten naisten arkea Etiopiassa

Luekaa Ruokaa rakkaudella Etiopiassa -artikkeli. Vastatkaa lukemanne perusteella seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä hyvää etiopialaisessa ruokavaliossa on ravitsemuksen kannalta? Entä mitä haasteita?
- Mitä haasteita vammaisiin liittyvät perinteiset uskomukset Etiopiassa aiheuttavat vammaisten naisten arkeen?
- Miten Etiopian vammaisten naisten järjestö EWDNA tukee vammaisia naisia?
- Kuinka kauan Etiopiassa yleensä käytetään aikaa ruuanvalmistukseen päivittäin? Mitä hyötyä siitä on, jos ruokaa valmistetaan nopeammin?

Keskustelkaa ryhmänne kanssa vielä seuraavista asioista:

- Etiopiassa naiset hoitavat pääsääntöisesti niin ruuanlaiton, kotityöt kuin lasten hoitamisen. Miten teidän perheessä kotityöt on jaettu?
- Mitä ajatuksia artikkeli teissä herätti? Yllättikö jokin asia?

3. Arkiset askeleet kehitykseen – Marttojen kehitysyhteistyö Etiopiassa

Luekaa Arkiset askeleet kehitykseen -artikkeli. Vastatkaa lukemanne perusteella seuraaviin kysymyksiin:

- Millaisia ajatuksia etiopialaisilla naisilla oli kasvisruuasta ennen kurssia? Miten heidän näkemyksensä muuttui?
- Mitä hyötyä on suolan ja öljyn mittaamisesta on ruuanvalmistuksessa?
- Mitä etiopialaiset naiset mainitsevat tärkeimmiksi asioiksi, joita he oppivat kotitaloustyöpajassa?
- Mitä 10 €, 50 € ja 100 € lahjoituksella voi saada aikaan?

Keskustelkaa ryhmänne kanssa vielä seuraavista asioista:

- Voisitteko itse lahjoittaa rahaa tämän tyyppiseen kehitysyhteistyöhön? Miksi voisitte tai miksi ette voisi?
- Mitä ajatuksia artikkeli teissä herätti? Yllättikö jokin asia?

4. Tällä työllä on merkitystä – Marttajärjestössä toimiminen

Luekaa Tällä työllä on merkitystä -artikkeli. Vastatkaa lukemanne perusteella seuraaviin kysymyksiin:

- Mitä marttailu merkitsee Sannalle?
- Mistä ja miten suomalainen Eija ja etiopialainen Addis keskustelivat kurssilla? Mitä tunteita se Eijassa herätti?
- Mitä Etiopian-matkalle osallistuneet martat kertovat saaneensa matkasta?
- Miten Anne Seppänen kerää rahaa Marttojen kehitysyhteistyöhön?

Keskustelkaa ryhmänne kanssa vielä seuraavista asioista:

- Keksittekö te jotain keinoja, joilla voisi kerätä rahaa erilaisia kehitysyhteistyöhankkeita varten?
- Mitä ajatuksia artikkeli teissä herätti? Yllättikö jokin asia?

This project is funded by
the European Union

fingo

Lähteet

Lindqvist, T. (14.2.2018). *Ystävien avulla eteenpäin. Samaan aikaan toisaalla -blogi*. Marttojen verkkosivut. <https://www.martat.fi/blogit/ystavien-avulla-eteenpain/>

Marttojen verkkosivut. (viitattu 9.9.2019). *Kestävän kehityksen sitoumus*. <https://www.martat.fi/marttakoulu/kestava-arki/kestavan-kehityksen-sitoumus/>

Marttojen verkkosivut. (viitattu 3.2.2020). *Martat Afrikassa 40 vuotta*. <https://www.martat.fi/martat/marttajarjesto/kansainvalinen-toiminta/martat-afrikassa-40-vuotta/>

Salonen, M. (27.1.2020). *Arkiset askeleet kehitykseen*. Martat-lehti 1/2020 (s. 24-25). https://issuu.com/martat-lehti/docs/martat_1_2020_issue

Ulkoministeriön verkkosivut. (viitattu 3.2.2019). *Suomen kehityspolitiikan tavoitteet ja periaatteet*. <https://um.fi/suomen-kehityspolitiikan-tavoitteet-ja-periaatteet>

Yli-Ketola, L. (22.11.2018). *Ruokaa rakkaudella Etiopiassa*. Karjalainen-lehti. <https://www.karjalainen.fi/uutiset/uutis-alueet/maakunta/item/201712>

Yli-Ketola, L. (2019). *Tällä työllä on merkitystä*. Martat 120 vuotta juhlanumero -lehti (s. 112-114). https://issuu.com/martat-lehti/docs/martat_1_2019_issue?e=16926548/67533721